

Хохуляк О.О.,

к.е.н., доцент кафедри соціально-гуманітарних
та загальноекономічних дисциплін,

Новокаховський гуманітарний інститут

Відкритого Міжнародного університету розвитку людини «Україна»

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МЕГАРЕГІОНАЛЬНИХ РИНКІВ ЮРИДИЧНИХ ПОСЛУГ

Анотація. У статті виділено основні тенденції розвитку мегарегіональних ринків юридичних послуг. Узагальнено чинники світового та мегарегіонального ринку юридичних послуг та характер їх впливу на функціонування регіонального ринку юридичних послуг.

Ключові слова: юридична послуга; ринок юридичних послуг; мегарегіональні ринки юридичних послуг; регіональний ринок юридичних послуг.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток економічних систем, кооперація суб'єктів господарювання та поділ суспільної праці в світовому, транснаціональному, національному та регіональному масштабах обумовлюють формування і функціонування регіонального ринку. Дослідження особливостей формування та розвитку регіонального ринку юридичних послуг у сучасних умовах передбачає використання системного підходу при визначенні основних чинників, які впливають на це соціально-економічне утворення. Для аналізу чинників та тенденцій розвитку ринків юридичних послуг вбачається доцільним використання багаторівневого підходу, який передбачає: виокремлення основних характеристик, чинників та загальних тенденцій розвитку глобального ринку юридичних послуг; визначення особливостей функціонування та тенденцій розвитку мегарегіональних ринків та уточнення їх впливу на формування регіональних ринків; проведення моніторингу стану національного ринку юридичних послуг України та визначення специфіки регіональних ринків юридичних послуг України; вивчення досвіду проведення спеціальних досліджень

ринку юридичних послуг на національному рівні, щоб формувати структуру та конкретизувати методіку проведення подібних спеціальних досліджень на рівні окремого регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та прикладні аспекти формування системи мегарегіональних ринків загалом та їх окремих регіональних ринків знайшли своє відображення в дослідженнях як зарубіжних, так і вітчизняних теоретиків та практиків: С. Байлика, А. Байматова, В. Гейця, З. Герасимчук, М. Долішнього, С. Дорогунцова, І. Кривов'язюк, Р. Манн, М. Новосьолова, В. Павлова, У. Садової, Л. Семів, Д. Стеченко, О. Теліженко, І. Шевчук, О. Філонич, Л. Чернюк, Р. Шніпера та ін. Проте наукові та практичні засади формування та розвитку мегарегіональних ринків юридичних послуг, їх еволюції, структури, механізмів функціонування, тенденцій розвитку досліджені недостатньо, і сьогодні ними займаються переважно практикуючі фахівці юридичного бізнесу або представники правових наук. Можна відзначити праці окремих вітчизняних вчених-економістів, які обрали об'єктом дослідження ринок юридичних послуг – І. Буднікевич, О. Іщенко, О. Карлова, О. Марченко, Л. Шевченко та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Складність, недостатня вивченість і невирішеність на теоретичному, методологічному та прикладному рівнях питань розвитку мегарегіональних ринків юридичних послуг зумовили вибір теми статті, постановку мети, задач і визначило логіку дослідження.

Мета даної статті полягає у виділенні та характеристиці основних тенденцій розвитку мегарегіональних ринків юридичних послуг, їх еволюції, структури та механізмів функціонування.

Виклад основного матеріалу. Регіональний ринок забезпечує численні взаємодії та взаємозв'язки суб'єктів регіональної економіки, які виступають виробниками і споживачами різних видів товарів і послуг, має відкритий характер і розвинуті економічні зв'язки з іншими регіонами країни і світу. Регіональний ринок юридичних послуг є підсистемою систем більш високого рівня – світового, мегарегіонального, національного ринків юридичних послуг та регіональної економіки і водночас є достатньо завершеним для того щоб досліджувати його як окрему систему, але вбудовану у вищі рівні. У системі територіальних ринків регіональний ринок здійснює функції, які відповідно до інституційного підходу [1; 5] мають безпосередній та опосередкований характер, зумовлений впливом та взаємозв'язками із ринками вищого та нижнього порядку (рис. 1).

До опосередкованих чинників, зосереджених на загальносвітовому та мегарегіональних ринках, нале-

Рис. 1. Модель структури регіональних ринків юридичних послуг на основі територіальних масштабів

жать рівень та характер сприяння до розвитку міжрегіональних господарських відносин, урегульованість економічної сфери, структура та характер міжнаціональних економічних зв'язків, рівень впливу на соціальні та інституціональні відносини тощо.

Чинники, які безпосередньо впливають на особливості пропозиції та споживання юридичних послуг, формуються параметрами та тенденціями національного, регіонального та локального ринків. До них належать: встановлена правова система, що діє на певній території; механізми регулювання ринку; специфіка механізмів реалізації правових відносин між основними суб'єктами ринку; система обміну і розподілу товарів та послуг; особливості реалізації змістовних відносин власності; рівень конкуренції; характер індивідуального відтворення у господарських та інституційних системах; рівень та вектор розвитку внутрішньої інфраструктури; порядок формування взаємовідносин із зовнішніми інституціями тощо.

Методологія визначення напрямків розвитку регіонального ринку юридичних послуг, на нашу думку, передбачає: 1) послідовне виокремлення основних характеристик, чинників та загальних тенденцій розвитку світового (глобального) ринку юридичних послуг; 2) визначення особливостей функціонування та тенденцій розвитку мегарегіональних ринків юридичних послуг; 3) моніторинг стану національного ринку юридичних послуг України; 4) визначення специфіки регіональних ринків юридичних послуг України; 5) визначення тенденцій розвитку регіонального ринку юридичних послуг.

Чинники світового та мегарегіонального ринку мають опосередкований характер впливу на функціонування регіонального ринку юридичних послуг, тоді як національний ринок задає визначальні (базові) параметри, які безпосередньо впливають на його існування. Відкритість ринку юридичних послуг національного та регіонального рівня забезпечує дієвість впливу зазначених чинників у довгостроковій перспективі, визначаючи певний вектор та тенденції розвитку ринку юридичних послуг окремих країн та регіонів.

Сьогодні світовий ринок юридичних послуг відіграє ключову роль у розвитку бізнесу, посідаючи вагоме місце в інфраструктурі світового господарства. Сформоване світове господарство і міжнародні господарські зв'язки охоплені процесом глобалізації, що безпосередньо впливає на ринок юридичних послуг. Жодна країна не в змозі формувати економічну політику, не враховуючи поведінки основних учасників світогосподарської діяльності [6]. Ступінь і форми участі кожної країни в системі міжнародних економічних відносин визначаються насамперед рівнем розвитку та специфікою її національного господарства, а також характером зовнішньоекономічної політики, яку проводить конкретна держава.

Іншою провідною тенденцією розвитку світового господарства виступає регіоналізація – інтернаціоналізація господарства на регіональному рівні. Регіоналізація проявляється через регіональну інтеграцію: формуються регіональні інтеграційні угруповання, що об'єднують сусідні країни на основі глибоких стійких взаємозв'язків і поділу праці між національними господарствами, взаємодії їх виробничих структур на різних рівнях і в різних формах [6]. Основною функцією кордонів держав, що входять в регіональні угруповання, є їх контактність, бар'єрну функцію виконують межі цих економічних міждержавних об'єднань.

Проте слід зазначити, що роль глобалізації у світовій економіці потребує змістовного перегляду, оскільки на думку західних дослідників [2] більш ефективною виявилася співпраця країн на регіональному рівні. Саме регіональні чинники в останні 25 років визначають ділові цикли в окремих країнах [8]. Значення глобальних чинників в останні півстоліття, всупереч загальноприйнятій думці про триумфальний хід глобалізації зменшується.

Криза показала, що у світогосподарській ринковій системі глобальні і регіональні зв'язки зараз перебувають на різному рівні розвитку. У 2008-2009 роках різні регіони світу показали абсолютно різні темпи зростання. Якщо Азія загалом змогла

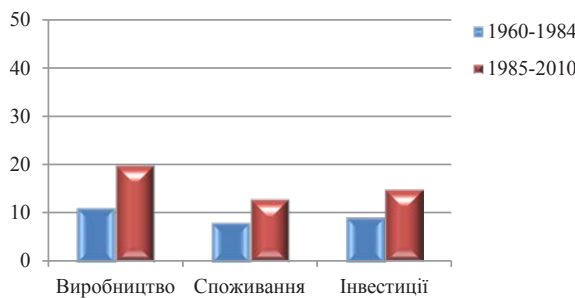

Рис. 2.1 Світ

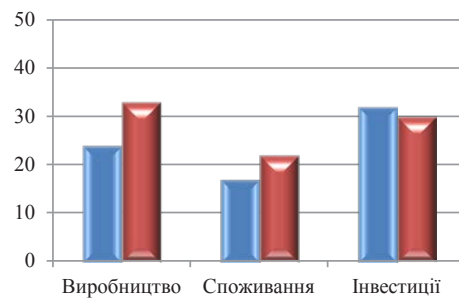

Рис. 2.2 Північна Америка

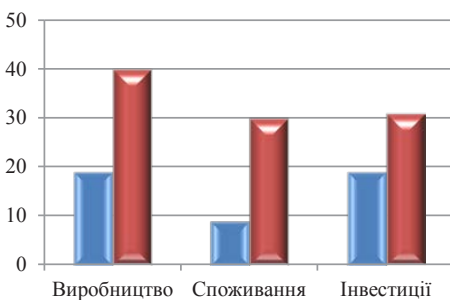

Рис. 2.3 Європа

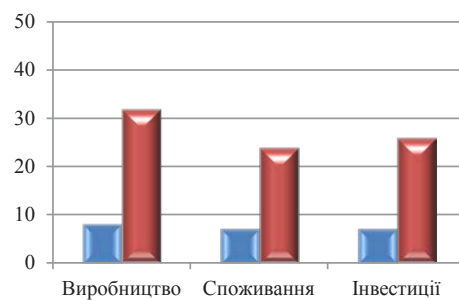

Рис. 2.4 Азія

Рис. 2. Коливання ринків, які пояснюються впливом регіональних факторів, % від загальної кількості

встояти перед кризою і швидко повернутися до високих темпів зростання, то в Європі та Північній Америці настав тривалий спад, який досі не вдалося подолати [2]. Це змусило економістів МВФ провести дослідження, метою якого стало визначення чинників, які більшою мірою впливають на бізнес-цикли визначених територіальних утворень: регіональні або глобальні. Висновки фахівців можна звести до наступних тенденцій (рис. 2.1-2.4) [8]:

З середини 1980-х років почав зростати вплив регіональних чинників на бізнес-цикли. Особливо це стало помітно в тих регіонах, де великими темпами зростали торгівля та фінансові потоки, наприклад, в Північній Америці, Європі, Океанії та Азії.

За період 1985-2010 рр. вплив глобальних чинників помітно знизився, не відбулося помітних змін у синхронізації бізнес-циклів на глобальному рівні. Фактично, на цьому етапі «глобалізації» насправді відбулася регіоналізація світової економіки. Наприклад, обсяги світової торгівлі зростали куди швидше, ніж обсяги виробництва. Але багато в чому це було пов'язано із зміцненням торговельних зв'язків між регіонами. Допомогло і укладення договорів про вільну торгівлю на регіональному рівні – їх кількість в останні 50 років зростає.

Експерти МВФ впевнені, що зараз у світовій економіці існує єдиний, але яскраво не виражений бізнес-цикл. Крім того, він різною мірою впливає на різні групи країн. Однак регіональні цикли є більш структуризованими і мають більш яскравий характер прояву.

Наслідком підйому у сфері міжнародної торгівлі і появи нових сфер практики у різних регіонах світу, зокрема в галузі бізнесу та торговельного права, є неухильне зростання сектору юридичних послуг. Зростанню попиту на якісні юридичні послуги сьогодні сприяє розвиток таких секторів світової економіки, як корпоративна реорганізація, приватизація, міжнародні угоди за злиттям і поглинанням, права на інтелектуальну власність, нові фінансові інструменти та антимонопольне право.

На початку 90-х рр. частка юридичних послуг становила 14% від усіх професійних послуг. У різних країнах кількість юристів та юридичних фірм відрізняється залежно від масштабів економіки, рівня економічного розвитку і структури юридичної професії. Так, у середині 90-х рр. кількість юристів в США досягла 800 тис. осіб (925 тис. осіб, включаючи персонал без відповідної кваліфікації); в Європейському Союзі – 500 тис. осіб; в Японії – 19 тис. осіб [10]. Порівняно низькі показники для Японії пояснюють тим, що більша частина роботи з юридичного консультування виконували штатні юристи компаній. За деякими оцінками, загальна кількість постачальників юридичних послуг в Японії 1992 р. дорівнювала 125 тис. осіб [7].

Саме на початку 90-х рр. ХХ сторіччя в результаті інтернаціоналізації економіки та впливу глобалізаційних чинників, зросли обсяги міжнародної торгівлі юридичними послугами та відбулося значне зростання сектору юридичних послуг на світовому ринку. Така тенденція започаткувала процес інтернаціоналізації персоналу юридичних фірм, оскільки клієнти шукали можливості для ведення бізнесу в умовах стрімкої зміни економічної структури регіональних ринків та потребували якісних спеціалізованих юридичних послуг у різних юрисдикціях [7]. У разі, якщо така послуга була недоступною всередині країни, більшість юридичної роботи за транснаціональними проектами здійснювали за її межами. У деяких країнах сприяння міжнародній торгівлі юридичними послугами та найм іноземних юристів розглядали як каталізатор іноземних інвестицій,

що в перспективі мало забезпечити більшу привабливість та прогнозованість місцевого бізнес-середовища [10]. Сьогодні інтернаціоналізація вже є не винятком, а правилом ведення юридичного бізнесу.

За перші 10 років третього тисячоліття сфера юридичних послуг в усьому світі пережила значну консолідацію, що привело до появи більшої кількості міжнародних юридичних фірм. У період між 1997 і 2002 рр. кількість співробітників 50 провідних юридичних фірм збільшилася на 51%, а прибуток виріс на 62% [11; 4]. У 2000 р. в країнах ЄС було 617,060 тис. юристів, а обсяг юридичних послуг досягнув цифри в 176 млрд євро з 1999 р. до початку 2000 р. Територіальна структура першої сотні найбільш доходних юридичних фірм показала, що на США припадало 69 фірм; на Об'єднане Королівство Великобританія – 17; на Австралію – 7; на Канаду – 5 [7].

Сьогодні сегментація ринку юридичних послуг за основними макрорегіонами показує, що лідерство на світовому ринку продовжують утримувати США – 41,3% світового експорту юридичних послуг, Європа посідає друге місце – 38,5% (з переважною часткою Великобританії). Однак частина країн Азійсько-Тихоокеанського регіону демонструє значний потенціал зростання (13,6%), що у сукупності з економічною та інвестиційною активністю дає можливість зробити висновок про можливу зміну сегментації світового ринку юридичних послуг саме на користь третього сегмента (рис. 3). У структурі світового ринку юридичних послуг за галузями права за результатами 2010 р. 39% доходів надійшли від юридичних послуг, пов'язаних з корпоративною та фінансовою сферами, 28% – з вирішенням спорів, і 7% – з нерухомістю (рис. 4).

Аналізуючи основні характеристики сучасного стану світового ринку юридичних послуг, слід зазначити, що за даними статистичної та моніторингової служби Market Line [12; 4], 2010 р. сфера юридичних послуг у світі принесла дохід понад 585 млрд дол. США. Кількість фахівців у галузі права, які працювали протягом чотирирічного періоду, що закінчився 2010 р., збільшилася на 1,5% і становила понад 3,285 тис. осіб.

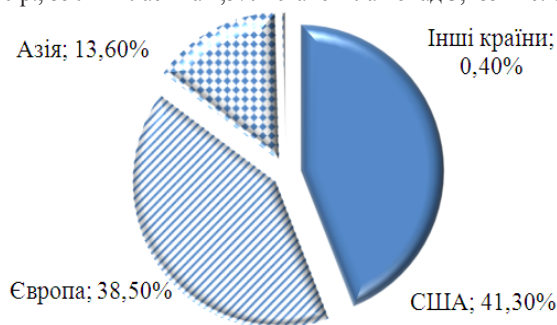

Рис. 3. Сегментація світового ринку юридичних послуг за 2010 р.

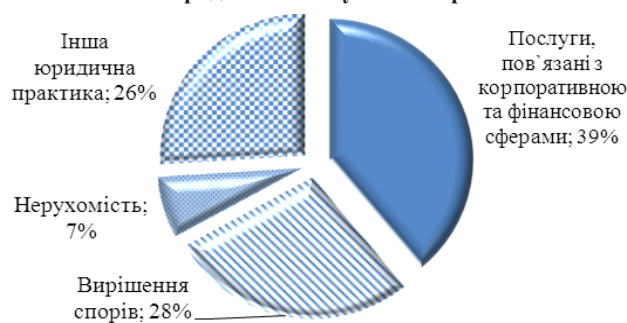

Рис. 4. Сегментація за галузями права, 2010 р.

Очікувалося, що зростання ринку перевищить рівень в 5% між 2010 і 2015 рр. і досягне суми майже в 752 млрд дол. США (рис. 5).

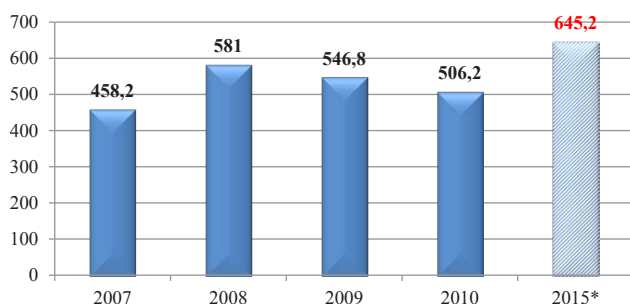

Рис. 5. Динаміка глобального ринку юридичних послуг за 2007-2010 рр., млрд дол. США (2015 р. – прогноз)

Посткризове зростання юридичного ринку було нетривалим, і, як свідчить рейтинг Global 100, який складає The American Lawyer, – темпи зростання виручки впали 2012 р. з 6,9 до 3,7%. Це досить скромні результати порівняно з докризовими роками (коли з 2000 до 2008 рр. виручка топ-100 зріс майже в двічі).

Британське маркетингове агентство Acritas [3], що спеціалізується на дослідженнях у фінансовому та правовому секторах, підготувало 5-й щорічний звіт про ситуацію на світовому ринку юридичних послуг [9], який дає привід для стримано оптимістичних прогнозів: зростання сектору юридичних послуг не припинилося, а лише сповільнилося. У звіті виокремлено наступні тенденції: змінюється частка сегментів у структурі світового ринку юридичних послуг; збільшення витрат на правовий супровід планують переважно невеликі компанії або невеликі проекти; у більшості секторів домінують місцеві юридичні фірми навіть при наданні юридичних послуг найвищого рівня; активізується правовий аутсорсінг – залучаються іноземні юристи; змінюється пріоритетність векторів регіональної інтеграції.

Остання тенденція проявляється у переформатуванні мегарегіональних альянсів світового ринку юридичних послуг. Агентство Acritas [3] склало список найбільш затребуваних юрисдикцій за регіонами, де іноземні компанії відчувають потребу в юридичній допомозі місцевих юридичних компаній. На перших позиціях трійка – США, Китай, Великобританія (серед десяти найбільш перспективних регіонів вирізняють Німеччину, Індію, Бразилію, Канаду, Францію, Мексику та Росію).

Висновки. Таким чином, результати проведеної порівняльної оцінки основних тенденцій ринку юридичних послуг за мегарегіонами яскраво вказують на існуючу різновекторність ринкових тенденцій між ними. Найбільший вплив на параметри розвитку національного ринку юридичних послуг України, також і на регіональному рівні, здійснюють тенденції розвитку європейського макрорегіону, якому притаманна орієнтація на регіоналізацію, на подрібнення та спеціалізацію юридичних практик, переважання стратегії поступового оновлення персоналу на основі концепції знань, зростання важливості контролю якості юридичних послуг на рівні територіальних професійних асоціацій; поступова активізація використання маркетингових інструментів на системній основі у практиці роботи юридичних компаній.

Література:

1. Arbia G. Modelling the geography of economic activities on a continuous space / Giuseppe Arbia // Papers in Regional Science. – 2001. – Vol. 80. – Is. 4. – P. 411-424.
2. Christaller W. Die Zentralen Orte in Süddeutschland Die zentralen Orte in Süddeutschland. Eine ökonomisch-geographische Untersuchung über die Gesetzmäßigkeit der Verbreitung und Entwicklung der Siedlungen mit städtischer Funktion / Walter Christaller. – Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1980. – (Repr. d. Ausg. Jena 1933).
3. http://irc.gov.ua/ua/reestr_edr – Офіційний сайт ДП «Інформаційно-ресурсний центр».
4. <http://www.bestlawyers.com/> – Сайт дослідницької компанії Best Lawyers International.
5. Murphy R. Marketing Geography Comes to Age / R. Murphy // Store Location and Development Studies. – Worcester, 1961.
6. Анисимова Л. В. Современные тенденции глобализации и регионализации мирового хозяйства / Л. В. Анисимова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.km.ru/referats/332936-sovremennye-tendentsii-globalizatsii-i-regionalizatsii-mirovogo-khozyaystva>. – Назва з екрану.
7. Глобальный рынок юридических услуг: некоторые тенденции и цифры, 2012 г. / А. Муранов, А. Хизунова, Д. Зайнуллина, М. Смирнова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.ru/blogs/globalnyj_rynok_yuridicheskix_uslug_nekotorye_tendencii_i_cifry/6312. – Назва з екрану.
8. Закат глобализации: региональные союзы затмили мировой рынок // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.interfax.ru/business/286876>. – Назва з екрану.
9. Исследование глобального рынка юридических услуг: работы стало меньше, но она не исчезла // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lawfirm.ru/news/index.php?id=2627>. – Назва з екрану.
10. Ознакомительная записка, подготовленная секретариатом Background Note by the Secretariat № S/C/W/43 от 6 июля 1998 г. // Юридические услуги в России и ВТО [сайт]. – Режим доступу: <http://www.rospravо.ru/files/sites/7fc50768e38111a2a7ce57c3716ba7db.pdf>. – Назва з екрану.
11. Сфера юридических услуг: отчеты MarketLine об исследовании рынка, статистика и анализ // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reportlinker.com/p0171592-summary/Legal-Services-in-the-United-States.htm>.
12. Щуковская О. М. О соотношении обязательств по оказанию услуг и обязательств по выполнению работ (подряда) / О.М. Щуковская // Правоведение. – 2002. – № 2. – С. 204-208.

Хохуляк О.О. Тенденции развития мегарегиональных рынков юридических услуг

Аннотация. В статье выделены основные тенденции развития мегарегиональных рынков юридических услуг. Обобщены факторы мирового и мегарегионального рынка юридических услуг и характер их влияния на функционирование регионального рынка юридических услуг.

Ключові слова: юридическая услуга; рынок юридических услуг; мегарегиональные рынки юридических услуг; региональный рынок юридических услуг.

Khokhuliak O.O. Tendencies of mega-regional legal services markets development

Summary. The article highlights the main trends in the development of mega regional legal services markets. It's generalized the factors of global and mega-regional legal services market and the character of their influence on the functioning of the regional market of legal services.

Keywords: legal service; legal services market; mega-regional legal services markets; regional legal services market.